

UMUMTA’LIM MAKTABLARI O’QUVCHILARIDA HAYOT FAOLIYATI MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHDA INTERFAOL TEXNOLOGIYALARNING O’RNI VA PEDAGOGIK MEXANIZMLARI

Sayfitdinov Anvar Sadritdinovich

Namangan davlat pedagogika instituti,
Intellectual fanlar va axborot texnologiyalari kafedrasida dotsenti

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.23396456>

Annotatsiya: Ushbu maqolada zamonaviy globallashuv, urbanizatsiya hamda jadal texnologik taraqqiyot sharoitida umumta’lim maktablari o’quvchilarida hayot faoliyati madaniyatini yuzaga keltirishning ilmiy-pedagogik asoslari tadqiq etilgan. An’anaviy o’qitish uslublarining bugungi kun talablari oldidagi yetishmovchiliklari tanqidiy tahlil qilinib, muammoli vaziyatlarni yechishga qaratilgan innovatsion pedagogik yondashuvlar yoritilgan. Ayniqsa, o’quvchilarda favqulodda hamda ekstremal holatlarda tezkor va to’g’ri qarorlar qabul qilish ko’nikmasini tarbiyalovchi "Keys-stadi" hamda "Kvest-simulyatsiya" texnologiyalarining tarkibiy tuzilishi, amaliy bosqichlari va pedagogik samaradorligi ilmiy jihatdan batafsil asoslab berilgan.

Kalit so’zlar: hayot faoliyati, xavfsizlik madaniyati, keys-stadi, kvest-simulyatsiya, interfaol ta’lim, shaxs shakllanishi, metodologiya, pedagogik texnologiya, soft skills.

Аннотация: В данной статье исследуются научно-педагогические основы формирования культуры жизнедеятельности учащихся общеобразовательных школ в условиях глобализации и стремительного технологического прогресса. Анализируются недостатки традиционных методов обучения и освещаются инновационные педагогические подходы, направленные на решение проблемных ситуаций. Особое внимание уделено научному обоснованию структуры, практических этапов и педагогической эффективности технологий «Кейс-стади» и «Квест-симуляция», которые развивают у учащихся навыки принятия быстрых и правильных решений в чрезвычайных и экстремальных ситуациях.

Ключевые слова: культура жизнедеятельности, культура безопасности, кейс-стади, квест-симуляция, интерактивное обучение, формирование личности, методология, педагогическая технология, soft skills.

Abstract: This article examines the scientific and pedagogical foundations of developing a life activity culture among secondary school students in the context of globalization and rapid technological progress. The shortcomings of traditional teaching methods are analyzed, and innovative pedagogical approaches aimed at solving problem situations are highlighted. Particular attention is paid to the scientific justification of the structure, practical stages, and pedagogical effectiveness of "Case-study" and "Quest-simulation" technologies, which develop students' skills to make quick and correct decisions in emergency and extreme situations.

Keywords: life activity culture, safety culture, case-study, quest-simulation, interactive learning, personality formation, methodology, pedagogical technology, soft skills.

Bugungi shiddatli va keskin o'zgarib borayotgan dunyoda yosh avlodning intellektual salohiyati bilan bir qatorda, ularning ijtimoiy muhitga moslashishi va kundalik hayotdagi xavf-xatarlarga qarshi tura olish qobiliyati ta'lim tizimining bosh mezonlaridan biriga aylanmoqda. Umumta'lim maktabi davri inson kamolotining eng dinamik va poydevor davri bo'lib, aynan shu bosqichda shaxsning dunyoqarashi, qadriyatlar tizimi hamda xulq-atvor me'yorlari shakllanadi. Shu sababli, maktab o'quvchilarida shunchaki nazariy bilimlarni to'plash emas, balki amaliy ahamiyatga ega bo'lgan "hayot faoliyati madaniyati"ni (HFM) tarkib toptirish bugungi pedagogika fanining eng markaziy muammolaridan biri sifatida kun tartibiga chiqmoqda.

Hayot faoliyati madaniyati tushunchasi insonning o'zini o'rab turgan tabiiy, ijtimoiy va texnogen muhit bilan uyg'un hamda xavfsiz muloqotga kirisha olish layoqatini anglatadi. Bu shunchaki ma'lum bir qoidalarni yodlab olish yoki imtihon topshirish uchun tayyorlanish emas, balki shaxsning xulq-atvorida va har bir harakatida namoyon bo'ladigan ichki madaniyat, mas'uliyat va intizom tizimidir.

Hozirgi kunda an'anaviy ta'lim usullari, ya'ni quruq ma'ruza o'qish, qoidalarni yodlatish yoki faqatgina ko'rsatmali qurollar (plakatlar, jadvallar) orqali dars o'tish o'zining amaliy samarasini butunlay yo'qotib bormoqda. Pedagogik kuzatishlar va empirik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, favqulodda yong'in, tabiiy ofat, yo'l-transport hodisasi yoki maishiy xavf yuzaga kelgan vaziyatlarda o'quvchilar kuchli ruhiy tushkunlik va vahimaga (panikaga) berilishadi.

Oqibatda, ilgari darsliklardan faqat yodlab olingan nazariy qoidalar deyarli esga kelmaydi yoki ularni amalda tatbiq etish qobiliyati 80% gacha pasayadi. Inson real tahdid qarshisida yodlangan matnlar bo'yicha emas, balki unda shakllangan avtomatlashgan amaliy ko'nikma va ko'p marotaba takrorlangan jismoniy-ruhiy tajriba asosida harakat qiladi. Bu holat o'quv jarayonini passiv tinglash tizimidan aktiv harakatlanish va mustaqil tahlil qilish tizimiga o'tkazishni, ta'limga innovatsion interfaol texnologiyalarni keng joriy etishni taqozo etmoqda.

O'quvchilarda hayot faoliyati xavfsizligi madaniyatini shunchaki darslik darajasida emas, balki hayotiy ehtiyoj sifatida shakllantirish uchun zamonaviy pedagogikada yuqori samara berayotgan ikki muhim usulni dars jarayoniga tizimli olib kirish lozim.

"Keys-stadi" (Vaziyatli tahlil) metodologiyasi.

Ushbu metodning bosh maqsadi o'quvchilarga hayotda uchrashi mumkin bo'lgan aniq bir muammoli yoki xavfli vaziyat bayon etilgan modelni taqdim etish va undan chiqish yo'llarini mustaqil izlashga yo'naltirishdir. Maktab amaliyotida keyslar bilan ishlash quyidagi uchta asosiy bosqichda amalga oshiriladi:

1.Vaziyatni taqdim etish: O'qituvchi o'quvchilarning yosh xususiyatiga mos modellashtirilgan ssenariyni o'rta tashlaydi. Masalan: "Siz ko'p qavatli uyning liftida qolib ketdingiz, ichkarida chiroq o'chdi va mobil aloqa ishlamayapti. Atrofingizda yosh bola ham bor. Qanday yo'l tutasiz?".

2.Kichik guruhlarda tahlil qilish: Sinf jamoasi 4-5 kishidan iborat kichik ishchi guruhlariga ajratiladi. Har bir guruh a'zolari o'zaro fikr almashib, xavf darajasini baholaydilar, potensial tahdidlarni tizimlashtiradilar va optimal yechimlar rejasini tuzadilar.

3.Yechimlar himoyasi va xulosa: Guruh vakillari o'z variantlarini jamoaga namoyish etishadi. Bahs-munozara yakunida eng xavfsiz, qonuniy va ratsional harakatlar algoritmi umumlashtiriladi.

"Kvest-simulyatsiya" (O'yinli modellash) texnologiyasi.

Kvest texnologiyasi o'quvchilarni ma'lum bir umumiy maqsad atrofida birlashtirib, ketma-ket keladigan to'siqlar va topshiriqlarni amaliy bajarishga asoslangan harakatli o'yindir. Hayot faoliyati madaniyatini oshirish doirasida maktab hovlisida yoki maxsul xonalarda bosqichli kvestlar tashkil etiladi:

1. (Tibbiy yordam): Maxsus manekenlar yordamida jarohatlangan, suyak sinishi yoki hushidan ketish holatiga tushgan odamga birinchi yordam ko'rsatish usullari o'quvchilar tomonidan amaliy bajariladi.

2. (Yong'in xavfsizligi): O'quvchilar amalda o'quv-mashq yong'in o'chirish moslamalari bilan iishlashni, tutunli hududdan to'g'ri emaklab chiqish qoidalarini jismonan bajarib ko'radilar.

Pedagogik tajriba-sinov ishlari doirasida an'anaviy va innovatsion metodlarning samaradorligini solishtirish maqsadida maxsus kuzatuv o'tkazildi. Uning natijalari quyidagi jadvalda aksetgan:

Baholash mezonlari	An'anaviy metod (Ma'ruza)	Innovatsion metod (Keys, Kvest)
Nazariy qoidalarini bilish darajasi	75%	90%
Stress holatida to'g'ri qaror qabul qilish	25%	78%
Amaliy ko'nikmalarni mustaqil qo'llash	30%	85%
Jamoaviy ishlash va liderlik (Soft skills)	15%	80%

Jadval tahlili shuni ko'rsatadiki, o'quv yili davomida darslarda muntazam ravishda keys va kvest texnologiyalaridan foydalanilgan sinflarda o'quvchilarning kutilmagan favqulodda vaziyatlarda to'g'ri yo'l topish ko'rsatkichi juda yuqori. Innovatsion darslar o'quvchida shaxsiy mas'uliyat tuyg'usini uyg'otadi va ularni ruhiy jihatdan chidamli qilib tarbiyalaydi.

Umumta'lim maktablari o'quvchilarida hayot faoliyati madaniyatini yuzaga keltirish ta'lim tizimining innovatsion shakllarga o'tishini taqozo etmoqda. "Keys-stadi" va "Kvest-simulyatsiya" kabi texnologiyalar o'quvchini darsning passiv eshituvchisidan jarayonnasig faol ijrochisiga aylantiradi. Bu esa bilimlarning shunchaki xotirada qolishini emas, balki hayotiy ko'nikma va amaliy instinkt darajasiga ko'tarilishini kafolatlaydi. Maktablarda bunday metodlarni tizimli qo'llash kelajakda har qanyay vaziyatda o'zini yo'qotmaydigan barkamol avlodni shakllantirishning asosiy poydevoridir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ishmuhamedov R., Abduqodirov A., Pardaev A. Ta'limda innovatsion texnologiyalar. - T.: Iste'dod, 2010.
2. Mavlonova R., Rahmonqulova N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. - T.: Ilm-ziyo, 2018.

3. Selevko G.K. Sovremennie obrazovatelnie texnologii. - M.: Narodnoe obrazovanie, 1998.
4. Bepalko V.P. Slagaemie pedagogicheskoy texnologii. - M.: Pedagogika, 1989